

TURVASSA VAI SÄILÖSSÄ?

SIJOITETTUIJEN NUORTEN KOKEMUKSIA
LASTENSUOJELULAITOKSISTA JA NIIDEN OHJAAJISTA

SENNI LAINE JA SANNI PIETILÄ
OSAAMISTA SIJAISHUOLTOON -HANKKEEN
RAPORTTI
KESÄKUU 2020

OSAO Diak

SUOMEN
DIAKONIA
OPISTO

OAMK
OULUN AMMATTIKORKEAKOULU

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Miten kysely tehtiin?	3
3 Millainen nuorten mielestä on hyvä ohjaaja?	4
Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	4
Hyvän näkeminen	6
Yhdessä tekeminen	6
Läsnäolo	7
Ohjaajan ominaisuudet	7
Reilu kohtelu	8
4 Millaista osaamista sijaishuoltoon tarvitaan?	10
5 Hyvää vai huonoa kohtelua, vai molempia?	12
6 Nuorten osallisuus sijaishuoltopaikassa	16
7 Päätelmät ja jatkotoimenpiteet	18
8 Liitteet	20

1 Johdanto

Osaamista sijaishuoltoon -hanke sai rahoituksen keväällä 2020. Euroopan sosiaalirahaston rahoittaman hankkeen tavoitteena on kouluttaa lastensuojelun sijaishuollon ammattilaisia Pohjois-Pohjanmaalla. Hankkeessa järjestetään koulutuksia sekä lastensuojelulaitosten ohjaajille että alan opettajille. Hankkeessa ovat mukana kaikki sijaishuollon ohjaajien kelpoisuusehdot täyttävät koulutuksenjärjestäjät Oulun seudulta: OSAO ja Suomen Diakoniaopisto kouluttavat lähihoitajia, Oulun ammattikorkeakoulu ja Diakonia-ammattikorkeakoulu sosionomeja. Hankkeen ajatuksena on, että alan opettajia kouluttamalla saataisiin välitettyä uutta ajattelua ja menetelmiä myös opiskelijoille —tuleville sijaishuollon työntekijöille.

Hankkeen tavoitteena on lisätä yhteistyötä koulutuksen järjestäjien ja lastensuojelulaitosten välillä. Tämä on myös kentän tahto: lastensuojelun sijaishuolto on ala, jossa on paikoittain huutava pula osaavasta työvoimasta. Yhteistyöstä toivotaan helpotusta rekrytointiin ja osaavien työntekijöiden saamiseen. Myös koulutuksen tarve alalla on kova, sillä täsmäkoulutusta lastensuojeluun ja etenkin sijaishuoltoon ei juuri järjestetä. Samaan aikaan kuntien kilpailutuksissa kuitenkin vaaditaan laitoksia kouluttamaan työntekijöitään.

Lastensuojelun kentällä on herätty ihmettelemään sitä, ettei kukaan oikein tiedä mitä Suomen noin 18 000 sijoitetulle lapselle kuuluu. Tiedon tarve on suuri, ja siihen ollaan vastaamassa valtakunnallisella tasolla THL:n Kysy ja kuuntele -tutkimushankkeessa, jossa ensimmäistä kertaa kysytään sijoitetuilta lapsilta heidän elämästään. Tutkimuksen aineiston keruu päättyy keväällä 2021 eli tuloksia voidaan odottaa ensi vuoden aikana. Tässä kyselyssä olemme, vaikkakin pienemmässä mittakaavassa ja epävirallisesti, samalla asialla. Halusimme saada Osaamista sijaishuoltoon -hankkeen koulutustarvekyselyihin myös sijoitettujen nuorten näkemyksen. Kun kerroimme tekevämme kyselyn nuorille, osa aikuisista ei uskonut sillä olevan juuri merkitystä.

”Ette te niiltä nuorilta kunnon vastauksia saa.”

”Tehkää sitten monivalintakysymyksiä, ei ne jaksa kirjoittaa.”

Onneksi aikuiset olivat väärässä, sillä saimme nuorilta 42 vastausta, joissa oli analyttisesti pohdittu lastensuojelulaitoksissa saatua kohtelua, mietitty hyvän ohjaajan ominaisuuksia ja

oltu huolissaan siitä, että ohjaajat ovat joissain nuorten elämään liittyvissä aiheissa ”niin pihalla” ja tarvitsisivat lisää koulutusta.

Nuorten vastauksista kävi selvästi ilmi, että he eivät vastanneet hyötyäkseen siitä jotenkin esimerkiksi kehumalla tai haukkumalla tiettyä laitosta. Vastausten kautta haluttiin vaikuttaa. Etenkin nuoret, jotka olivat kokeneet huonoa kohtelua sijaishuollossa ollessaan, vastasivat koska halusivat asioiden muuttuvan. Muutosta ei tapahdu, jos faktat – sijaishuollossa on edelleen huonoa kohtelua – eivät ole tiedossa. Valitettavasti tämänkin kyselyn perusteella vaikuttaa edelleen siltä, että nuoret eivät tule kuulluksi oman sosiaalityöntekijänsä kautta. Sosiaalityöntekijät koetaan etäisinä, usein vaihtuvina työntekijöinä. He eivät tunne asiakkaitaan, vaikka heillä on merkittävä määräysvalta nuoren elämään. Tällaista viestiä sijaishuollon piirissä olevat nuoret kertoivat päättäjille myös Pesäpuun [101 kirjettä](#) - julkaisussa.

OSSIn kysely oli nuorille anonyymi, eikä heidän yhteystietojaan kysytty. Viimeisessä kysymyksessä pyydettiin terveisiä OSSI-hankkeen henkilöstölle ja kerrottiin, että voit jättää yhteystietosi, jos toivot meiltä yhteydenottoa.

Moni nuorista jätti yhteystietonsa ja kirjoitti, että voimme olla yhteydessä, jos haluamme kuulla lisää heidän kokemuksiaan. Myös muut terveiset kertoivat nuorten halusta vaikuttaa asioihin.

”Kiitos tästä kyselystä. Toivottavasti mielipiteitäni kuunnellaan, jotta muut traumatisoituneet nuoret eivät joutuisi kokemaan samanlaisia tapauksia.”

”Opettakaa, että jokainen tarvii oman tilan. Ei saa koskea ilman oikeeta syytä.”

”Ihanaa että pohditte näitä!”

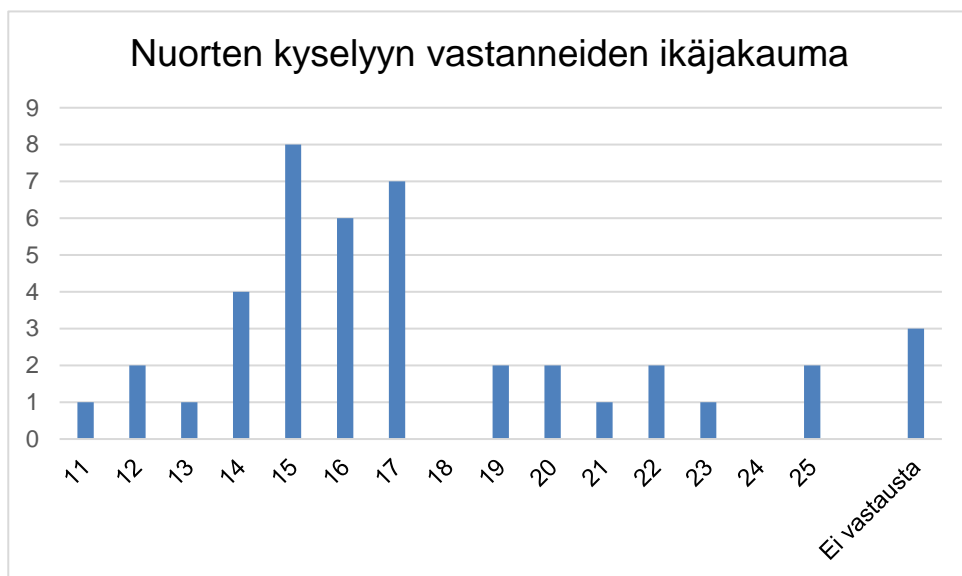
”Laitoksessa tuli tunne, että ohjaajat eivät oikeasti välitä eivätkä jaksa välittää. He ovat vain tekemässä töitä. Laitos on paikka, jossa säilötään nuoria, ilman että annetaan valmiuksia tulevaisuuteen. Jos nuori on liian haastava kotona, eikä vanhemmat jaksa, hänet laitetaan laitokseen, mutta laitoksessakaan eivät jaksa olla hyvässä vuorovaikutuksessa. Nuorelle ei kehity valmiuksia oikeaan elämään, jos häntä vain säilötään kuplassa.”

Kiitämme lämpimästi kaikkia kyselyyn vastanneita nuoria luottamuksesta. Pyrimme viemään heiltä saatua tietoa eteenpäin tämän raportin ja OSSIn koulutusten muodossa.

2 Miten kysely tehtiin?

Nuorten kysely toteutettiin anonyyminä Webropol-kyselynä 14.5.—12.6.2020. Nuorten kyselyn vastauslinkkiä jaettiin hankkeen kohderyhmän perusteella Pohjois-Pohjanmaan pieniin ja keskisuuriin lastensuojelulaitoksiin ja pyydettiin laitoksia välittämään vastauslinkki sijoitetuille lapsille. Lisäksi linkkiä jaettiin yhteistyökumppaneiden välityksellä: Pesäpuu Ry:n Discordin Turvasatama-alustalla sekä VIP-verkoston kanavien ja Veturointi-hankkeen kautta. Kyselyyn vastaajat voivat täten olla mistä päin Suomea vain, mutta vastauksissa mainittujen laitosten perusteella suurin osa vastaajista on Pohjois-Pohjanmaan alueelta.

Emme kysyneet vastaajilta henkilö- tai tunnistetietoja. Vastaajan iän halusimme tietää, sillä lastensuojelulain muutosten vuoksi sillä on merkitystä tuloksiin. Nuorten kyselyyn vastasi 42 nuorta, joista 39 oli kertonut ikänsä. Luotettavuuden vuoksi kahden iäkkeen 68 ja 130 vuotta ilmoittaneiden huumoriveikkojen vastaukset muutettiin ei vastausta -kohtaan, jotta luvut eivät sotkisi keski-ikä arviota. Näin laskettuna nuorten kyselyyn vastanneiden iän keskiarvo oli 17 vuotta. Kyselyyn vastanneiden ikäjakauma on esitetty alla kuviossa 1.

Kuvio 1 Nuorten kyselyyn vastanneiden ikäjakauma

Kyselyyn vastanneista 10 oli jo täysi-ikäisiä, mutta edelleen jälkihuollossa. Osa täysi-ikäisistä vastaajista kertoi toimivansa lastensuojelun kokemusasiantuntijoina (esimerkiksi Veturointi-toiminnassa). Vastauksissaan he kertoivat niin omista kokemuksistaan, kuin myös niistä kokemuksista, jotka he olivat saaneet toimiessaan esimerkiksi laitoksissa vielä asuvien nuorten kanssa.

3 Millainen nuorten mielestä on hyvä ohjaaja?

Millainen on hyvä ohjaaja? -kysymyksen vastaukset analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi valittiin, koska halusimme saada ymmärryksen hyvään ohjaajaan liitetyistä ominaisuuksista nuorten kertomana.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan kuvata esimerkiksi kolmivaiheisena prosessina, jossa tutkittavaa ilmiötä kuvaavaa aineisto pelkistetään, minkä jälkeen se ryhmitellään ja lopuksi käsitteellistetään selkeä kuva tutkittavasta ilmiöstä. Käsitteitä yhdistelemällä saadaan vastaus kehittämiskysymykseen, millainen on hyvä ohjaaja. Kyselyssä kysyttiin myös, millaisia taitoja hyvällä ohjaajalla on.

Pelkistämässä analysoitava kohde, kuten tässä tapauksessa kyselyn vastaukset kysymyksiin *Millainen on hyvä ohjaaja?* ja *Mitä taitoja ohjaajan pitäisi osata?* typistettiin eli aineistosta karsittiin pois kaikki epäolennainen. Pelkistetyt ilmaukset listattiin allekkain. Pelkistettyjä ilmaisuja saatiin 140. Aineistosta koodatut ilmaisut ryhmiteltiin sisällön samankaltaisuuden mukaan. Ryhmittelyn jälkeen tehtiin käsitteellistäminen.

Alaluokat nimettiin sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Nimeämisen taustalla voi olla esimerkiksi ilmiötä kuvaava ominaisuus. Kun yksittäiset tekijät sisältyvät käsitteisiin, luokiteltu aineisto tiivistyy. Ryhmittelyn jälkeen saatiin 13 alaluokkaa, jotka yhdistämällä samankaltaisten sisältöjen mukaan tuli viisi yläluokkaa. Alaluokkien yhdistäminen yläluokiksi on kuvattu seuraavalla sivulla kuviossa 2.

Kuvio 2 Aineiston analyysin eteneminen

Analyysin yläluokiksi muodostuivat *hyvän näkeminen*, *yhdessä tekeminen*, *läsnäolo*, *ohjaajan ominaisuudet* ja *reilu kohtelu*. Yläluokka *hyvän näkeminen* muodostui alaluokista kannustaminen ja arvostaminen. Toinen yläluokka *yhdessä tekeminen* muodostui alaluokista arjessa neuvominen, auttaminen ja arjessa toimiminen.

Kolmas yläluokka *läsnäolo* muodostui alaluokista ajan antaminen, läheisyys ja kuunteleminen. Neljäs yläluokka *ohjaajan ominaisuudet* muodostui alaluokista luonteenpiirteet ja ohjaajan osaaminen. Viimeinen yläluokka *reilu kohtelu* sisälsi kolme alaluokkaa: oikeudenmukaisuus, yksilöllinen kohtelu ja auktoriteetti.

Hyvän näkeminen

Yläluokka *hyvän näkeminen* muodostui alaluokista kannustaminen ja arvostaminen. Nuorten vastauksista nousi esiin, että hyvä ohjaaja näkee nuoren vahvuudet ja korostaa niitä. Hyvällä ohjaajalla on myönteinen asenne nuoria kohtaan. Hän viestii nuorille, ettei ongelmia tarvitse hävetä, vaan kannustaa puhumaan niistä. Hyvä ohjaaja käyttää työssään positiivista ohjausta, rohkaisten, kannustaen, kehuen ja tukien nuorta selviytymiseen.

”Antaa hänen tehdä sitä (soittaa kitaraa) ja kannustaa häntä tekemään sitä omaa juttua.”

Nuorten vastausten mukaan hyvä ohjaaja kunnioittaa lapsen/nuoren rajoja ja kunnioittaa lasta/nuorta sellaisena kuin hän on. Arvostaminen näkyy välittämisenä. Ohjaaja ei vähättele nuoren asioita tai huolenaiheita, ei tuomitse ja löytää vaikeuksien keskellä myös hyvää nuoresta.

”Semmonen, joka oikeesti välittää eikä oo vaan töissä”

”Olisin toivonut, että olisin kuullut olevani tärkeä ja arvokas.”

Yhdessä tekeminen

Yläluokka *yhdessä tekeminen* muodostui alaluokista arjessa neuvominen, auttaminen ja arjessa toimiminen. Nuoret arvostivat ohjaajaa, joka antaa heille tietoa ja kertoo vaihtoehtoista. Lisäksi nuoret kokivat tärkeänä, että ohjaaja opettaa arjen taitoja, kuten ruuanlaittoa, siivoamista, ryhmässä toimimista ja sitä, miten noudatetaan terveellisiä elämäntapoja tai sovitaan riidat ja pyydetään anteeksi.

”...tietoa ja esimerkkiä siitä mitä muuta voi elämässä tehdä kuin käyttää päihteitä”

Nuorten vastausten mukaan hyvä ohjaaja auttaa ja on nuoren tukena kouluasioissa ja hoitamassa asioita. Lisäksi nuoret kokivat, että hyvä ohjaaja pystyy auttamaan nuorta vaikeissa ajatuksissa ja asioissa.

”Hyvä ohjaaja on sellainen joka pystyy auttamaan nuorta vaikeissa asioissa “

Nuoret arvostavat ohjaajan kykyä hyödyntää omia vahvuuksiaan, esimerkiksi liikunnallisuutta, nuorten kanssa arjessa toimimiseen.

Myönteisenä asiana nähtiin myös kyky heittäytyä kokeilemaan uusia harrastuksia yhdessä nuorten kanssa. Suurimmassa osassa nuorten vastauksissa nousi kuitenkin esiin tavallinen kanssakäyminen nuorten kanssa, kuten yhdessä television katseleminen, leipominen, laulaminen ja jutteleminen. Lisäksi ohjaajilta toivottiin taitoa hoitaa asioita ja ohjata nuorta arjessa.

”Hyvä ohjaaja hyödyntää omia vahvuuksia esim. jos ohjaaja tykkää liikkua. Sellainen ohjaaja voi kannustaa nuoria liikkumaan.”

Läsnäolo

Kolmas yläluokka läsnäolo muodostui alaluokista ajan antaminen, läheisyys ja kuunteleminen. Ohjaajien toivottiin viettävän enemmän aikaa lasten/nuorten kanssa ja olevan aidosti kiinnostuneita nuorten asioista.

”...ei tee työtä vaan rahan takia, koska sen huomaa”

Monissa vastauksissa nousi esiin ajan antamisen merkitys. Ohjaajan toivottiin lähestyvän nuorta inhimillisesti ja tilanteeseen keskittyen. Kykyä antaa läheisyyttä ja lohdutusta tarvittaessa pidettiin myös tärkeänä.

”Hyvä ohjaaja antaa läheisyyttä. Myös halit voivat olla oookoo”

”se että jos on paha mieli niin pystyy lohduttamaan nuorta”

Lähes puolet vastaajista nostivat esiin kuuntelemisen tärkeyden. Ohjaajan toivottiin asettuvan aidosti ja vilpittömästi kuuntelemaan nuorta ja nuoren mielipidettä.

Ohjaajan ominaisuudet

Yläluokka *ohjaajan ominaisuudet* muodostui alaluokista luonteenpiirteet ja ohjaajan osaaminen. Nuorten vastauksien mukaan hyvä ohjaaja on luonteenpiirteiltään ymmärtäväinen, luotettava, huumorintajuinen, empaattinen, turvallinen ja rento, mutta tarvittaessa tiukka. Nuoret toivoivat, että ohjaajilla olisi laajaa osaamista mielenterveyteen ja sen pulmiin liittyen. Erityisesti nuoret toivoivat vastauksissaan ohjaajilta osaamista nepsyhaasteisiin, traumatisoitumiseen ja sekä ymmärrystä niiden vaikutuksista nuoren elämään.

”Ymmärtää että ohjaajana oleminen tarkoittaa suurta vastuuta nuoren tulevaisuuden rakentamisessa”

”Mentalisaatiokyky ensiarvoisen tärkeä.”

Hyvältä ohjaajalta odotettiin osaamista pitää oma elämä erossa työstä ja kykyä työskennellä nuoren edun mukaisesti. Vastausten mukaan ohjaaja, joka kykenee löytämään haastavissa tilanteissa nuoresta hyvää, on hyvä ohjaaja.

”Mun mielestä aina jos nuori on vaikka vihainen ohjaajan silti pitää puhua rauhassa nuorten kanssa”

Ohjaajan toivottiin huomioivan arjessa nuoren hädän ja näkevän oireiden taakse. Ohjaajan ei ole myöskään hyvä olla liian sinisilmäinen, vaan hyvä ohjaaja osaa myös tunnistaa milloin nuori valehtelee ohjaajalle.

Lisäksi nuoret toivat yksittäisissä vastauksissaan esille, että ohjaajien moninaisuus on hyvästä sekä toivoivat, että jos jonkun ohjaajan kanssa ei onnistu niin olisi mahdollisuus vaihtaa omaohjaajaa.

”Mitä erilaisia ohjaajia laitoksessa on sitä parempi. Koska kaikki eivät tykkää kaikesta.”

Reilu kohtelu

Viimeinen yläluokka *reilu kohtelu* muodostui kolmesta alaluokasta: oikeudenmukaisuus, yksilöllinen kohtelu ja auktoriteetti. Nuorten vastauksissa korostui hyvän ohjaajan tunteidenhallinta. Hyvä ohjaaja hillitsee itsensä tilanteissa, joissa nuori on vihainen ja kohtelee nuoria aina oikein ja tasapuolisesti.

”Jaksaa pysyä hyvässä vuorovaikutuksessa kaikissa tilanteissa ja hallita omat tunteensa.”

Oikeudenmukaisuuteen kuului myös se, että nuori voi luottaa siihen, että ohjaajalla on joka päivä samat käytännöt eikä ohjaaja käytä valtaansa mielivaltaisesti ja väärin.

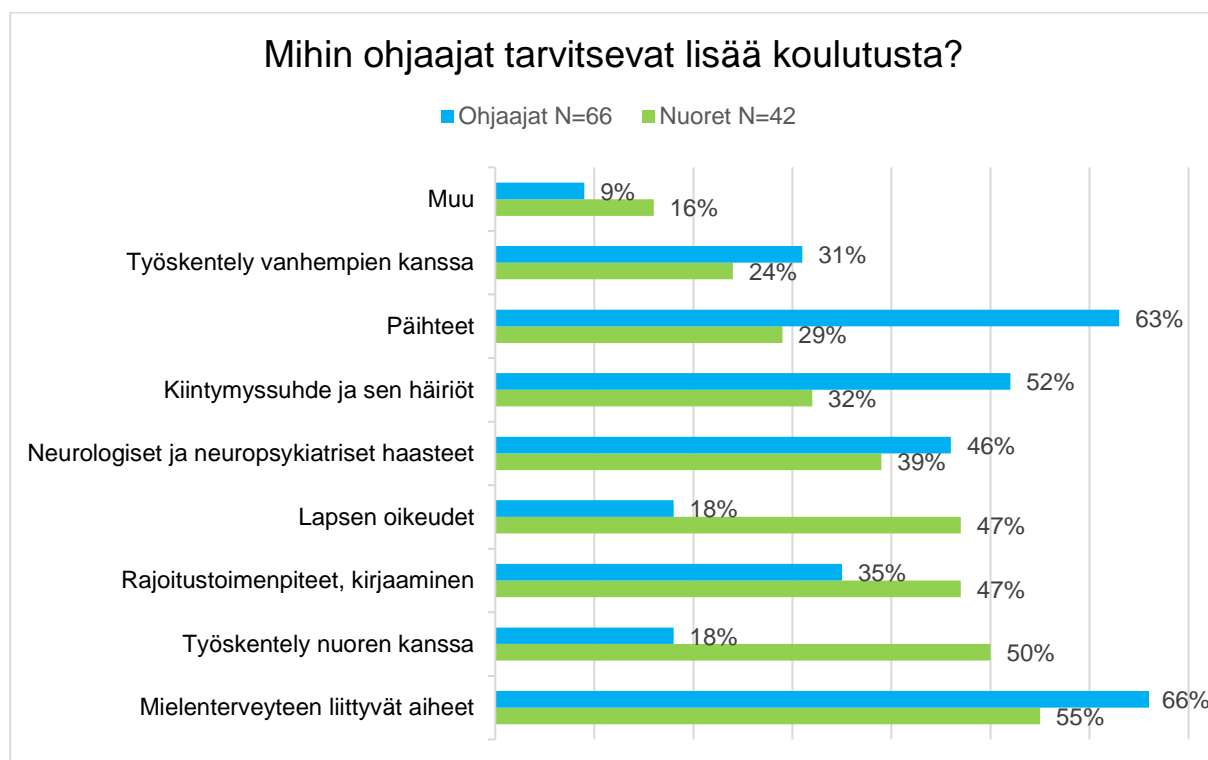
Oikeudenmukaisena kohteluna pidettiin sitä, että ohjaaja huomasi nuoressa myös hyvät asiat eikä vain rankaissut kielteisestä käytöksestä. Nuoret toivoivat tasapuolisen kohtelun lisäksi myös sitä, että nuoret tulevat kohdatuiksi omina itsenään, yksilöinä, ilman leimaamista.

Lisäksi toivottiin, että ohjaaja muodostaa käsityksen nuoresta itse, eikä vain lue papereista. Vastausten mukaan hyvä ohjaaja ei väärinkäytä omaa auktoriteettiaan, mutta osaa olla tarvittaessa tiukka ja asettaa nuorille heidän tarvitsemansa rajat.

Yhdessä vastauksessa nousi esiin pelon kulttuuri, joka liittyi ”vasikointiin”. Ohjaajille ei aina uskallettu kertoa totuutta siitä, keitä oli ollut mukana tekemässä kiellettyjä asioita. Nuoret ottivat mieluummin syyt omille niskoilleen, jotta eivät tulisi kiusatuksi laitoksen sisällä.

4 Millaista osaamista sijaishuoltoon tarvitaan?

Osaamista sijaishuoltoon -hankkeen tavoitteena on nimensä mukaisesti tuoda lisää osaamista lastensuojelun sijaishuoltoon kouluttamalla sijaishuollon työntekijöitä ja alan opettajia. Samaan aikaan nuorten kyselyn kanssa teimme myös Pohjois-Pohjanmaalla sijaishuollossa toimiville ohjaajille oman koulutustarvekyselyn. Halusimme kuulla vastauksen koulutustarpeen kysymykseen myös sijoitetuilta nuorilta ja verrata vastauksia.

Kuvio 3: Mihin ohjaajat tarvitsevat lisää koulutusta? Kuviossa vertailtu nuorten ja ohjaajien vastauksia

Sekä nuorten että ohjaajien kyselyissä nousivat esiin tarve mielen terveyteen ja neuropsykiatrisiin haasteisiin liittyvään koulutukseen. Nuorten vastauksissa nostettiin selvästi esiin ohjaajien koulutustarve liittyen rajoitustoimenpiteisiin, lapsen oikeuksiin ja nuoren kanssa työskentelyyn. Ohjaajien vastauksissa lasten oikeudet olivat yksi vähiten vastattuja kohtia, ja lasten oikeuksia pohdittiin suhteessa esimerkiksi vanhempien tapaamiseen, ei suhteessa laitoksen sääntöihin tai rajoittamiseen.

Ohjaajien vastauksissa nousi voimakkaasti esiin traumoihin ja traumatisoitumiseen liittyvän koulutuksen tarve, johon viitattiin lähes kaikissa annetuissa vaihtoehtoissa. Lisäksi ohjaajat kokivat tarvitsevänsä koulutusta päihteisiin ja kiintymyssuhteen häiriöihin. Myös nuoret toivoivat ohjaajille koulutusta traumatisoituneen nuoren kohtaamiseen, päihteisiin ja mielenterveysongelmiin.

”Sanottiin vaan että hullu mikä hullu, ei mitään osaamista.”

”Asuin laitoksessa, jossa paniikkihäiriö ja masennus (jotka minulla olivat diagnoosina) olivat perhekodin isän mielestä huomionhakua ja laiskuutta, joista pääsee asenteella läpi. Vanhoista käsityksistä pitäisi näin tärkeässä ammatissa päästä yli, ja mielenterveyshäiriöt pitäisi ottaa vakavasti eikä syyllistää nuorta .”

Huumeet ovat suuri ongelma lastensuojelulaitoksissa, ja ohjaajat toivoivatkin monenlaista huumeisiin liittyvää koulutusta. Koulutusta toivottiin muun muassa muuntohuumeista, lääkeaineista, yhteisvaikutuksesta, trendihuumeista, päihdekasvatuksesta, kuntouttamisesta ja motivaation tukemisesta päihdeettömään elämään. Myös nuoret näkivät tarpeen ohjaajien päihdekoulutukselle.

”Vieroitusoireita tai muutakaan päihteistä aiheutuvaa haittaa mielelle ja keholle ei otettu tosissaan, ongelmille satunnaisesti jopa naurettiin”

”Ei mitään tietämystä huumeista.”

”Ei huomattu vaikka nuori oli selvästi käyttänyt.”

Vaikka nuori on sijoitettu lastensuojeluyksikköön, hänen vanhempansa kuuluvat edelleen hänen elämäänsä. Vanhempien kanssa työskentelyn haastavuus nousi esiin ohjaajien vastauksissa. Koulutusta kaivattiin haastavien, päihde- ja mielenterveysongelmaisten vanhempien kanssa työskentelyyn. Nuorten vastauksista taas nousi esiin toive siitä, että vanhemmatkin saisivat apua omiin ongelmiinsa.

”Vanhempani olisivat myös kaivanneet apua. Siihen, että ei tarvi hävetä, että oma lapsi on huostaanotettu.”

Muu, mikä? -vastauksissa ohjaajat olivat toivoneet koulutusta tietosuojaan ja -turvaan, monikulttuurisen lapsen/perheen kohtaamiseen, yhteistyöhön sosiaalityöntekijöiden kanssa ja positiiviseen kasvatukseen sijaishuollossa. Nuoret taas vastasivat seuraavaa:

”Seksi- ja ehkäisyasioista pitäisi puhua enemmän.”

”Koulutusta siihen ettei tarvitsisi huutaa nuorille.”

5 Hyvää vai huonoa kohtelua, vai molempia?

Kysyimme nuorilta, millaista kohtelua he ovat saaneet sijaishuollossa. Sekä hyvälle että huonolle kohtelulle sijaishuollossa oli omat avoimet kysymyksensä.

Suurin osa nuorista oli kokenut sekä hyvää että huonoa kohtelua sijaishuollossa ollessaan. Tämä on ymmärrettävää, sillä vastausten perusteella huonoa sijaishuoltoa saattoi laitoksessa edustaa nuorelle epämieluisa ohjaaja, ja hyvää taas mukava ohjaaja. Ne nuoret, jotka olivat asuneet useissa eri yksiköissä, vertailivat myös sijaishuoltopaikkoja keskenään.

Kuvio 4: Oletko kokenut hyvää kohtelua sijaishuollossa?

Suurin osa vastaajista kertoi kokeneensa hyvää kohtelua sijaishuollossa ollessaan. Nuorten sanallisia vastauksia analysoidessa tärkeimmäksi hyvän kohtelun määreeksi nousivat reilu, kunnioittava ja ymmärtävä kohtelu, nuorten kuunteleminen ja auttaminen eli samat asiat, joita nuoret pitivät hyvän ohjaajan tunnusmerkkinä. Hyvä sijaishuolto oli monen vastaajan mukaan tuonut heidän elämäänsä turvaa sekä rauhallisen asuinpaikan että turvallisten aikuisten muodossa. Myös sijoituspaikan eläimet mainittiin tärkeiksi hyvän sijaishuollon asioiksi.

”Turvallisen aikuisen läsnäoloa, jota kotoa ei saanut. Minut huomioitiin ja tuettiin niin hyvin kun pystyttiin.”

”Olen kokenut olevani turvassa, minua on autettu elämässä eteenpäin.”

”Minulle on oltu läsnä ja nähty hyvä minussa. On kannustettu elämässä eteenpäin.”

”Sitä että on oikiasti välitetty.”

”Reilua ja rehellistä kohtelua.”

Hyvä sijaishuolto piti sisällään ohjaajan kanssa tehtyjä konkreettisia asioita tai ohjaajan nuorelle opettamia selviytymiskeinoja esimerkiksi mielenterveysongelmiin.

”Yksi ohjaaja piti mindfulnessia ja opetti paniikkikohtauksista selviytymistä.”

”Koulunkäynti on muokattu omaan arkeen toimivaksi.”

Erityisen mieleen jääviä olivat kyselyn mukaan mukavat hetket omaohjaajan tai muun tärkeän ohjaajan kanssa.

”Yksi ohjaaja oli minulle kuin varaäiti, vaikka ihan oikeinkin hyvän äidin omistan. Hän osasi kuunnella ja auttaa, ja suhde hänen kanssaan oli ihan erilainen kuin muiden ohjaajien kanssa. Hyvällä tavalla.”

”Oli yhteinen harrastus ohjaajan kanssa”

”Omaohjaajan kanssa vaatteiden ostosreissu ja pizza. Ei muita mukana.”

Huolestuttavaa on, että 7 prosenttia vastaajista oli kokenut, ettei ollut kokenut hyvää kohtelua sijaishuollossa. Nämä vastaajat eivät juuri avanneet sen enempää vastaustaan tai perustelut olivat vähäisiä. Samat vastaajat olivat usein kertoneet kokeneensa huonoa kohtelua sijaishuollossa.

”En ole kokenut hyvää kohtelua josta osaisin kertoa jotain.”

Muutama nuori oli vertaillut kohtelua eri laitosten tai yksiköiden välillä, ja osasi nostaa esiin sen, miltä hyvä kohtelu tuntuu, kun on tottunut johonkin muuhun.

”Ensimmäisessä yksikössäni asiat olivat hyvin. Arki toimi, ohjaajat eivät olleet ilkeitä, perusoikeuksia ei rajattu turhaan ja lapsia kohdeltiin asiallisesti. Kaikki rajoitustoimenpiteet kirjattiin ylös ja lakia noudatettiin. Lapsia kohdeltiin yksilöinä ja nuorten omat toiveet otettiin huomioon siinä skaalassa kun se oli mahdollista.”

”Se [hyvä kohtelu] on ollut helpottavaa ja silmiä avaavaa, vasta silloin on tosissaan huomionnut aikaisemmin kokemat vääryydet. Erittäin helpottava olo.”

Sijaishuollon laadussa on kyselyn perusteella vielä kehittämisen varaa. 62 prosenttia nuorista oli kokenut huonoa kohtelua sijaishuollossa ollessaan.

Kuvio 5: Oletko kokenut huonoa kohtelua sijaishuollossa?

Yleisimmin vastauksissa nousivat esiin asiat, joita nuoret pitivät epäoikeudenmukaisina tai ahdistavina: perusteettomina pidetyt rangaistukset, huutaminen ja ilman päätöksiä tehty rajoittaminen. Yleisimmäksi huonon sijaishuollon merkiksi vastauksista nousi esiin ohjaajien huutaminen ja se, ettei nuorten kanssa haluttu keskustella vaihtoehtoisesta toiminnasta.

”Paikassa X ohjaajat olivat lähinnä pelottelijoita. Poikkipuolista sanaa ei saanut sanoa yhtään mihinkään ellei halunnut rangaistusta.”

”Ohjaajilla itselläänkin oli vaikeuksia tunteiden säätelyssä. Eivät kestäneet mielialojen vaihtelua, uhmaa eivätkä osanneet rajata uhmakasta toimintaani. Minulle kiroiltiin ja huudettiin ohjaajien toimesta.”

”Uhkaavaa äänen korottamista tai muuten aggressiivista vuorovaikutusta. Sanottu suoraan, että muhun on oltu pettyneitä, joka tuntui pahalta. Liian tiukkoja rajoja ja mielivaltaista rajaamista.”

”Turhaa huutamista, käskytystä ja vallankäyttöä, sukupuolista syrjimistä, rajoituksilla uhkaamista. Nämä ovat olleet raskaita kokemuksia, varsinkin kun vakavasti traumatisoituneena nuorena en pysty ottamaan esim. huutamista vastaan ilman traumareaktioiden syntymistä.”

Nuorten kokemukset rajoitustoimenpiteiden väärinkäytöstä ja muista laittomuuksista olivat linjassa sen kanssa, että 47 % nuorista toivoi ohjaajille koulutusta rajoitustoimenpiteisiin liittyen ja 50 % nuorista toivoi, että ohjaajia koulutettaisiin lasten oikeuksiin.

"Välillä tuntuu, että säännöt on liian tiukat ja on tyhmää kun on samat säännöt kaikille kun ei me olla samanlaisia muutenkaan kaikki laitoksessa."

"LVR/YPR rajoituksia on annettu kertaluontoisesta kiroilusta. Isoa osaa rangaistuksista ei edes kirjattu."

"Rajoitustoimenpiteitä ei vaan ole kirjattu ollenkaan ja oli turhia kiinnipitoja."

"On rajoitettu ilman päätöksiä"

"Kiristämistä epäeettisin keinoin lakia noudattamatta."

"Minulle on puhuttu asioita joita lapsen ei pitäisi kuulla aikuisen suusta."

"On jätetty yksin miettimään asioita lukkojen taakse pitkiksi ajoiksi."

"Mun tavarat on tutkittu ilman syytä. Luettu mun päiväkirjaa ja kirjoitettu raporttiin. Puhuttu ilkeästi, sanottu tyhmäksi ja etten elä täysi-ikäiseksi. Haukuttu mun äitiä."

Huono kohtelu sijaishuollossa ei välttämättä ole nuoreen kohdistuvaa toimintaa, vaan voi olla myös toimimatta jättämistä. Huonoa kohtelua on myös se, ettei nuori saa apua ongelmiinsa tai tule kohdatuksi.

"On katsottu pahalla jos on viillelly eikä ole otettu ongelmia tosissaan."

"Teki työtä vain rahan takia eikä oikeasti kiinnostanu kuulumiset."

Kyselyssä yksi nuori kertoi fyysisestä pahoinpitelystä kiinnipidon yhteydessä.

"Olen pienikokoinen nuori, enkä ole väkivaltainen. Kuitenkin kaksi ohjaajaa kävi päälleni, pitivät minua maassa ja toinen makasi selkäni päällä. Sain käsiini mustelmia ja menetin luottamuksen ohjaajiin. Kausikoosteessani ei ollut mainintaa tapahtuneesta, siellä luki vain että minä olisin ollut väkivaltainen heitä kohtaan mikä ei todellakaan pitänyt paikkaansa."

Miltä huono kohtelu sijaishuollossa nuoresta tuntuu? Yksi vastaaja oli sanallistanut siitä seuraavan tunteen näin:

"Ikään kuin sielua särkevää. Se vain kasvattaa kapinahenkeä ja vihaa systeemiä kohtaan, sitä tunnetta että sinun mielipiteelläsi ei ole väliä, eikä sanomiasi kuunnella. Tulee olo että kaikki on rangaistusta, eikä huolenpitoa ja apua lähelläkään."

6 Nuorten osallisuus sijaishuoltoapaikassa

Lasten ja nuorten osallisuudesta eli vaikuttamisesta oman elämänsä tärkeisiin asioihin puhutaan paljon lastensuojelussa. Lastensuojelulain uudistukset ovat pyrkineet lisäämään lasten osallisuutta erilaisin keinoin. Vuoden 2020 lakiuudistuksessa lastensuojelulaitoksia veloitetaan laatimaan hyvän kohtelun suunnitelma, jolla pyritään lisäämään suunnittelua esimerkiksi rajoitustoimenpiteistä, menettelytavoista ja toimenpiteistä lasten ikätasoisesta itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi. Kyselyn osallisuutta koskevassa kysymyksessämme vältimme käyttämästä osallisuus-termiä, sillä sen sisältöä voi olla vaikea hahmottaa. Sen sijaan puhuimme omiin asioihin vaikuttamisesta.

Kuvio 6: Oletko päässyt vaikuttamaan omiin asioihisi ja arkeesi sijaishuoltoapaikassasi?

Osallisuuteen liittyvä kysymys oli avoin kysymys, ja vastausten perusteella kyllä/ei -koodaaminen oli vaikeaa. Muutama vastaaja oli myös verrannut osallisuuden toteutumista eri laitosten välillä, siitä tulivat kyllä ja ei -vastaukset.

Moni vastaaja kertoi, että on saanut vaikuttaa, mutta liian vähän.

”Hiukan, mutta en kauheasti”

”No haluaisin päästä enemmän vaikuttamaan omiin asioihin ja arkeen!”

”En hirveästi päässyt.”

”Olen päässyt, mutta välillä tuntuu ettei minua kuunnella.”

”Jonkin verran, yksikössä on todella tiukat säännöt ja yksilöllisten vapautusten saaminen on haastavaa.”

”En päässyt vaikuttamaan oikeastaan mihinkään, paitsi paikassa X. Siellä oli hyvät oltavat, ja ennen sinne pääsyä en edes tiennyt että minulla voisi olla sananvaltaa mihinkään.”

Nuoret kertoivat myös vaikuttamisen tavoista ja siitä, mihin asioihin he toivoisivat voivansa vaikuttaa enemmän.

”Tulevaisuudessa haluaisin tehdä ruokaa mahdollisimman itsenäisesti ja oma-aloitteisesti ja että kerron omia mielipiteitä palaverissa.”

”Vaikuttamaan pääsisi pienilläkin teoilla esim. mitä tänään syötäisiin.”

”Haluaisin paremman omaohjaajan”

”Tulevaisuudessa ois kiva että mielenterveysongelmat otettais enemmän tosissaan.”

Vastaajat tiedostivat senkin, että osallisuus vaatii omaa aktiivisuutta vaikuttaa asioihin. Kaikkia käytössä olevat vaikuttamisen tavat eivät kiinnostaneet.

”En paljoo. Yhteisöpalaverissa voisi sanoa mutta ei jaksaa.”

”Aina tietenkin oma tekeminen vaikuttaa siihen, mitä tulevaisuudessa tulee tapahtumaan.”

Osa nuorista oli myös perustellut ei-vastauksiaan pidempään. Vastauksista kävi ilmi, että osallisuuden puute voi johtua siitä, että nuorelle ei ole selitetty ymmärrettävästi sijoituksen perusteita, tai sitä, minkä pitäisi muuttua, jotta hän voisi päästä takaisin kotiin.

”En päässyt vaikuttamaan laitoksessa X elämäni kulkuun. Koen todella, että minun ei olisi kuulunut joutua sellaiseen paikkaan. Maksimissaan puoli vuotta olisi ollut perusteltua, että olin siellä ongelmieni takia. Koen, että olin tämän ajanjakson jälkeen laitoksessa puhtaasti siitä syystä, että laitos halusi hyötyä minusta taloudellisesti.”

7 Päätelmät ja jatkotoimenpiteet

OSSI-hanke on ollut käynnissä pari kuukautta, ja sen aikana meille on käynyt selväksi valtava tiedon tarve, joka lastensuojelussa vallitsee. Lastensuojelussa halutaan koulutusta ja melkein mikä vain aihe käy, kunhan se olisi kohdennettu oireilevien lasten ja nuorten kanssa työskenteleville. Koulutusta kaipaavat niin perhehoitajat, laitosten ohjaajat kuin sosiaalityöntekijätkin. Lisäksi kaivataan tietoa ja tutkimuksia siitä, miten sijoitetut lapset voivat ja miten heitä voidaan auttaa mahdollisimman hyvin.

Tämän suppean, Pohjois-Pohjanmaan lastensuojelulaitoksiin kohdennetun kyselyn vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että lastensuojelulain rajoitustoimenpiteisiin tehdyt lakimuutokset ovat vaikuttaneet jonkin verran rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen lain hengen mukaan. Vanhemmat, jo täysi-ikäiset vastaajat kertoivat huomattavasti nuorempia useammin rajoituspäätösten kirjaamatta jättämisestä, rajoituksilla uhkailusta ja joukkorangaistuksista. Päätelmä on kuitenkin haavoittuva, ja jo kyselyn lähettämisen aikoihin pohdimme hankkeen työryhmän kanssa kyselyn jakelun ongelmaa: jos laitoksessa on käytössä lainvastaisia toimintatapoja, on riski, ettei kyselyä jaeta lasten täytettäväksi. Tällaisen epävirallisen ja nopealla aikataululla tehdyn kyselyn perusteella kuitenkin näyttää, että rajoitustoimenpiteiden käytössä on vielä parannettavaa, mutta käytännöt ovat kehittyneet (ainakin osassa laitoksista).

Nuorten kysely täydensi ohjaajille tehtyä kyselyä koulutustarpeista. Se myös näytti erot nuorten ja ohjaajien ajatusten välillä. Eräs nuorten eniten ääniä kerännyt koulutusehdotus oli ”nuoren kanssa työskentely”. Ohjaajien vastauksissa se oli yksi vähiten ääniä saanut. Jäimme miettimään, kokevatko ohjaajat nuorten kanssa päivittäin töitä tehden, etteivät kaipaakaan siihen koulutusta. Kysymys oli ehkä epäselvä, sillä ohjaajien vastauksista kävi ilmi, että OSSI-hankeelta toivotaan menetelmäkoulutusta, ja menetelmät on pääosin tehty nuorten kanssa työskentelyä helpottamaan.

Ohjaajat haluavat koulutusta, joka lisää ohjaajan ymmärrystä nuorten käyttäytymisestä lastensuojelulaitosten arjessa. Nuoret taas pohtivat omaohjaajuutta ja hyvän ohjaajan piirteitä myös millainen on hyvä ohjaaja -kysymyksen kautta. Ohjaajuutta olisi varmasti hyvä haastaa: Toimivatko omat menetelmäni kaikille? Voisinko kokeilla jotain uutta lähestymistapaa?

Lastensuojelun sijaishuoltoa kritisoidaan ajoittain tavoitteellisen työskentelyn puutteesta. On varmasti aina hyvä miettiä, miten oma työ ohjaajana vie nuorta kohti hänen kanssaan mietittyjä tavoitteita. Voisiko jokin menetelmä tai työtapa olla tämän nuoren kohdalla vielä tuloksellisempi?

Myös nuorten osallisuudessa on kyselyn perusteella parannettavaa. Voisiko osallisuus olla muutakin kuin laitoksen viikoittainen yhteisökokous? Millä muilla tavoin nuoret voisivat vaikuttaa omaan arkeensa?

Nuoren sitoutuminen omien tavoitteidensa eteen tehtävään työhön kasvaa, kun hän saa olla mukana vaikuttamassa tavoitteisiin ja etenemiseen. Osallisuus on tärkeää myös tilanteissa, joissa nuorta joudutaan rajoittamaan. Nuorten kommenttien perusteella heille ei aina ole selitetty, miksi jossakin tilanteessa toimitaan kuten toimitaan. Esimerkiksi rajoituspäätöksiä tehtäessä on tärkeää kertoa nuorelle rajoitustoimenpiteen perusteet eli se, mitä hän (tai joku muu) on tehnyt, miksi toimitaan näin ja mitkä ovat hänen oikeusturvakeinonsa.

OSSI-hankkeen käynnistymisen aikoihin joukko lastensuojelun sijaishuollon toimijoita julkaisi [kannanoton lastensuojelun sijaishuollon laitoshuollon henkilökunnan osaamisesta ja sen vaatimuksista](#). Työryhmät ovat jatkaneet sekä sijaishuollon koulutusvaatimusten että sijaishuollon vetovoimatekijöiden kartoitusta, ja OSSIn kyselyt ovat olleet pohjana uusille kyselyille. Niissä kartoitetaan ohjaajien koulutustarpeita ja ohjaajan työn veto- ja työntövoimatekijöitä valtakunnallisesti.

Lähtiessämme tekemään kyselyjä, emme tienneet mitä odottaa. Vastausten määrä ja laatu yllättivät meidät ja ansaitsivat tulla analysoiduksi raporttiin. Nuorille tehty kysely ei tule jäämään viimeiseksi, sillä suunnittelemme jo syksyille kyselyjä perhehoidossa asuville nuorille, perhehoitajille ja sosiaalityöntekijöille.

8 Liitteet

Taulukko 1 Aineiston analyysi yläluokassa Läsnaölo

Alkuperäiset ilmaisut	Alaluokat	Yläluokka
3. antaa läsnäolevaa tukea, esim. juttelemalla	Ajan antaminen:	Läsnaölo
14. hyvän ohjaajan tulisi kuunnella	3, 28, 29, 35, 37, 41, 50, 92, 93, 96, 132	
21. kuuntelee vilpittömästi lasta/nuorta		
25. osaa asettaa oikeasti kuuntelemaan lapsen mielipiteitä.		
26. Kuuntelee		
28. On kiinnostunut nuoren asioista	Läheisyys:	
29. ei työtä vaan rahan takia	44, 51, 55, 57	
34. kuuntelee		
35. antaa aikaa		
37. olla läsnä		
41. olla läsnä arjessa	Kuunteleminen:	
43. osaa kuunnella hyvin	14, 21, 25, 26, 34, 43, 45, 49, 60, 85, 87, 88, 91, 97, 105, 120, 122, 125	
44. osaa antaa läheisyyttä ja sen kainalo voi niinku vaan käpertyä		
45. kuuntelee		
49. pystyy kuuntelemaan nuorta, jolla on asiaa		
50. on läsnä		
51. jos on paha mieli, niin pystyy lohduttamaan nuorta		
55. (antaa) myös rakkautta.		
57. antaa läheisyyttä		
60. kuuntelee		
85. Kuuntelee aidosti.		
87. oikeasti kuuntelee		
88. myötäilee sen mukaan, mikä on kyseessä eikä vain noudata jotain kansion tekstiä.		
91. tulisi kuunnella		
92. keskittyä siihen tilanteeseen		
93. lähestyä ihmistä ihmisenä.		
96. Olla lasten kanssa enemmän		
97. Osaa kuunnella		
105. Kuunnella nuorta oikeasti.		
120. kuuntelee lasta		
122. kuuntelee		
125. osaa kuunnella		
132. ohjaajalla olla riittävästi aikaa.		

Liite 1 Alkuperäinen webropol-kyselylomake

Hei lastensuojelulaitoksessa asuva/asunut nuori!

Me OSSI-hankkeessa kehitämme lastensuojelun sijaishuollon osaamista Pohjois-Pohjanmaalla. Koulutamme lastensuojelulaitosten ohjaajia, ja niitä opettajia, jotka opettavat sosionomeja ja lähihoitajia, tulevia ohjaajia.

Haluaisimme kuulla sinun mielipiteesi siitä, millaista osaamista lastensuojelulaitosten ohjaajat tarvitsisivat lisää. Kuulisimme mielellämme myös hyvistä kokemuksista ja hyvistä ohjaajista: millaisia he ovat ja mitä he osasivat?

Lastensuojelussa (ja tässäkin kyselyssä) puhutaan paljon osallisuudesta. Se tarkoittaa, että saat ja voit vaikuttaa omiin ja asuinyksikkösi asioihin ja mielipidettäsi kuullaan. Osallisuuden muotoja laitoksissa voivat olla esimerkiksi viikkopalaverit, parlamentit tai yhteisökokoukset. Haluaisimme kuulla, millaisia osallisuuden muotoihin sinä olet osallistunut ja oletko kokenut, että toiminnalla oli vaikutusta?

Tähän kyselyyn vastaaminen on anonyymiä: meille ei jää sinun yhteystietojasi tai muutakaan tietoa sinusta. Jos haluat, että otamme sinuun yhteyttä, voit jättää yhteystietosi viimeisen kysymyksen tekstikenttään.

OSSI eli Osaamista sijaishuoltoon on Euroopan sosiaalirahaston rahoittama lastensuojelun sijaishuollon kehittämishanke. OSSI järjestää koulutuksia lastensuojelun sijaishuollossa toimivalle henkilökunnalle ja alan opettajille Pohjois-Pohjanmaalla. Koulutusten tavoitteena on sijaishuollon laadun parantaminen ja sijaishuollon tulevaisuuden työntekijöitä (sosionomit, lähihoitajat) kouluttavien tahojen ammattitaidon päivittäminen. Hankkeessa ovat mukana OSAO, OAMK, DIAK ja SDO. Projektipäällikkö Senni Laine 040 161 67 41

**1. Mistä asioista laitoksesi ohjaajat tarvitsisivat mielestäsi lisää tietoa/koulutusta?
Voit kertoa lisää tekstikentässä.**

- Päätteet
- Rajoitustoimenpiteiden käyttö, kirjaaminen
- Mielen terveyteen liittyvät aiheet
- Neurologiset ja neuropsykiatriset haasteet
- Työskentely vanhempien kanssa
- Työskentely lapsen/nuoren kanssa
- Kiintymyssuhde ja sen häiriöt
- Lapsen oikeudet
- Muu, mikä?

2. Millainen on hyvä ohjaaja? Mitä taitoja ohjaajan pitäisi osata?

2000 merkkiä jäljellä

3. Oletko päässyt vaikuttamaan omiin asioihisi ja arkeesi sijaishuoltoapaikassasi? Miten haluaisit päästä vaikuttamaan tulevaisuudessa?

1000 merkkiä jäljellä

4. Oletko kokenut hyvää kohtelua sijaishuollossa ollessasi? Millaista se on ollut?

1000 merkkiä jäljellä

5. Oletko kokenut huonoa kohtelua sijaishuollossa ollessasi? Millaista se on ollut?

1000 merkkiä jäljellä

6. Ikäsi

7. Terveiset Ossi-hankkeen työntekijöille. Jos haluat, että otamme sinuun yhteyttä, voit jättää yhteystietosi tähän.

Lähetä